

УДК 94 (477.7)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1502-1516](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1502-1516)

Кокошко Федір Іванович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права, ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», вул. Котельна, 2, м. Миколаїв, 54003, тел.: (050) 394-72-87, <https://orcid.org/0000-0002-3561-6396>

ДО ПИТАННЯ ПРО ТАК ЗВАНУ «ДРУЖБУ НАРОДІВ» У НЕДАЛЕКОМУ МИНУЛОМУ І В ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС

Анотація. Стаття присвячена висвітленню непростой та багатоаспектної проблеми, яка априорі не може мати узгодженої оцінки між представниками різних національностей бувшої радянської імперії. У нас настільки сильна дружба народів, внаслідок якої неминуча Третя світова війна. Подібний наратив можна було почути в період пізньої Перебудови.

Саме словосполучення «дружба народів» виникає у 30-ті роки ХХ століття. Вважається, що вперше цю міфологему висловив Й. В. Сталін, але точно це встановити вже неможливо. В Україні вказане визначення поширювалося і просувалося компартійним керівництвом особливо потужно. Пам'ятаємо вислів Л. Д. Троцького для більшовицьких агітаторів у 1919 році: «Без України немає Росії». Тому конче необхідно було нав'язати народним масам тезу про те, що є старший народ або як пізніше стане поширено старший брат і є менші народи, відповідно молодші брати.

Такі дрібниці як очевидна безглуздість того, що Україна і Росія є словами жіночого роду ніколи не бралися до уваги. Радянським поколінням добре відомо знамените: «Партия и Ленин – близнецы братья». Головне, що так звана дружба стала невід'ємною частиною державної комуністичної пропаганди, яка проникала в усі сфери мистецтва, освіти та громадського життя. Цьому приділялася величезна увага, значення ідеології для побудови нового державного устрою кремлівське керівництво розуміло дуже добре. Адже ще зовсім недавно, завдяки правильно сформульованим агітаційним гаслам, більшовики здобули перемогу у Громадянській війні 1918-1921 рр.

Ставилося завдання закріпити надбання нової соціалістичної держави. І тези про дружбу народів в якийсь момент вже стало недостатньо. Тому добавляється слово непорушна. І підсилення – на віки

віків. Люди мали вірити, що в Радянському Союзі живеться пречудово, всі народи співіснують у мирі та злагоді. Про будь-які тертя між народами СРСР ніколи не повідомлялося.

Приділено увагу важливим нюансам, які показують, що за офіційним фасадом єдності і братерства, люди відчували на собі поділ на сорти – вищий, другий і т.д. У дійсності ж, якщо і була дружба, то тільки примусова, якою прикривали поневолення різних етносів і народів.

Ключові слова: самовизначення, національна політика, гідність, ксенофобія, шовінізм, протидія, культура, інформаційна війна.

Kokoshko Fedir Ivanovich PhD in History, docent, Associate Professor of the Department of Law, Pylup Orlyk International Classical University, 54000, Mykolaiv, St. Kotelna 2, tel.: (050) 394-72-87, <https://orcid.org/0000-0002-3561-6396>

ON THE QUESTION OF THE SO-CALLED «FRIENDSHIP OF NATIONS» IN THE RECENT PAST AND IN THE PRESENT TIME

Abstract. The article is devoted to highlighting a difficult and multifaceted problem, which a priori cannot have a consistent assessment between representatives of different nationalities of the former Soviet empire. We have such a strong friendship of nations, as a result of which the Third World War is inevitable. A similar narrative could be heard during the late Perestroika period.

The very phrase “friendship of peoples” arose in the 30s of the 20th century. It is believed that this mythologem was first expressed by J.V. Stalin, but it is impossible to establish this for sure. In Ukraine, this definition was spread and promoted by the Communist Party leadership especially powerfully. We remember L.D. Trotsky’s statement to the bolshvik agitators in 1919: “Without Ukraine, there is no Russia”. Therefore, it was absolutely necessary to inspire the mass of the people with the thesis that there is an older nation or, as it will later become common, an older brother and there are smaller nations, respectively, younger brothers.

Such trifles as the obvious absurdity of the fact that Ukraine and Russia are feminine words were never taken into account. Soviet generations are well aware of the famous saying: “Party and Lenin are twin brothers”. The main thing is that the so-called friendship became an integral part of the state communist propaganda, which permeated all spheres of art, education and

public life. Great attention was paid to this, the Kremlin leadership understood very well the importance of ideology for the construction of a new state system. After all, quite recently, thanks to correctly formulated campaign slogans, the Bolsheviks won the Civil War of 1918-21.

The task was to consolidate the assets of the new socialist state. And the thesis about the friendship of peoples at some point was no longer enough. That is why the word inviolable is added. And reinforcement – forever and ever. People had to believe that life was wonderful in the Soviet Union, that all peoples coexisted in peace and harmony. No friction between the peoples of the USSR was ever reported.

Attention is paid to important nuances that show that behind the official facade of unity and brotherhood, people felt themselves divided into grades - higher, second, etc. In reality, if there was friendship, it was only a forced one, which was used to cover up the enslavement of different ethnic groups and peoples.

Keywords: self-determination, national, dignity, xenophobia, chauvinism, resistance, culture, information war.

Постановка проблеми. Російським агресорам вдалося, на жаль, захопити частину України і головною вимогою з боку Кремля на переговорах, які так намагається Путін нав'язати нашій країні, є визнання цієї події українською владою. Зрозуміло, що подібне неможливо, і перед державою-терористом повстала складна проблема: вона не в змозі ні узаконити анексію, ні втримати окуповані землі силою. Ситуація вкрай напружена і довго подібний стан тривати не може. Стиснута до межі можливостей пружина готова «вибухнути», визволяючи велику силу накопиченої енергії. Маятник, досягнувши крайньої точки, почне з прискоренням зворотній шлях.

Люди, для яких слово свобода не простий звук, не сумніваються аніскільки у перемозі України у цьому кривавому протистоянні. І тут виникає історична неминучість для імперії, яка більше не в змозі розширювати сама себе, - це торувати шлях до краху і розпаду. Сучасна Московія не бажає вірити у подібний, не раз підтверджений історією, фінал, й не шкодує ресурсів для шаленої пропаганди, інформаційної війни та поширенні великої кількості міфів. Одним з головних є міф про «дружбу народів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даній проблематиці була приділена велика увага, що знайшло своє безпосереднє відображення у партійних документах Всесоюзної партії більшовиків, перейменованої пізніше у КПРС, як-то в матеріалах з'їздів, пленумів,

конференцій. Рішення по досліджуваному питанню виносилися на зборах партійного керівництва і в академічних колах. Все це слід було по новому осмислити, відкинути непотрібний комуністичний пафос і показати подвійні стандарти радянської влади, яка нікого не засудила за російський шовінізм і в той же час відкрила велику кількість справ за український націоналізм. Ще добавили слово буржуазний. Двоєдушність була засобом виживання в тих складних умовах. Через це буває складно вивчати архівні документи, бо людина з трибуни проголошувала те, що від неї очікувало керівництво, а думати могла зовсім інше. Виділимо істориків В. Брехуненка, В. Ковальчука, М. Ковальчука, В. Корнієнка [12], О. Палія [15] та ін.

Метою статті є спростувати міф про дружбу народів в СРСР, хоча автор не заперечує проти того факту, що на побутовому рівні виникали й підтримувалися добрі відносини між людьми різних національностей. Але важливо встановити специфіку радянської держави щодо досліджуваного питання. З одного боку, республіки формально мали право на національну свободу аж до виходу з СРСР. Насправді ж влада прагнула створення тоталітарної імперії, в якій би була єдина адміністрація, ідеологія, культура, мова.

Виклад основного матеріалу. Відразу хотілося б зазначити, що в устах росіян такі світлі поняття як взаємна прихильність, довір'я (!), духовна близькість, спільність інтересів по відношенню до інших народів, ніщо інше як димова завіса, яка приховує ненависть, нетерпимість, агресію, шовінізм, неприйняття всього, що не належить до сфери «лаптей и щей».

Населенню країни агресора властива крайня форма націоналізму – шовінізм. Вони негативно й з ненавистю ставляться до всього, що не є «руським» і це ніяким чином не приховується. Чверть усіх дописів у соціальних мережах Росії присвячена мігрантам, Чечні, національним меншинам, яких інакше як «косоокі», «чурки», «хачі» не називають. Інші нецензурні назви не хочеться й згадувати.

От здавалось би, любили б ви «руськіє» свою країну, свою націю і при цьому поважали усі народи Російської Федерації – ось це був би націоналізм. А чи давно ви бачили що-небудь душевне про любов до Батьківщини у засобах масової інформації північного сусіда? У відповідь тільки почуємо: «Ви про що взагалі?» і «Що це таке?». І при цьому величезна кількість претензій, все погано. Хто винний? Тут палітра надзвичайно різнобарвна.

По-перше, ворог зовнішній – Захід, гейропа, підноси, ляхи, хохли... Творчість в цьому плані безмежна. В залежності від політичної

кон'юнктури у вороги запишуть і тих, хто ще вчора ними й не були. По-друге, ворог внутрішній і тут навіть не важливо, чи це народи бувшого Радянського Союзу, а саме Закавказзя, Середньої Азії та інших колишніх республік, чи представники етносів «великої й неосязної».

При цьому найбільшій за територією країні світу весь час бракує земель. Все мало, все недостатньо, треба напасти й загарбати нові клаптики суходолу. На індонезійському острові Ява, площею 128 тисяч квадратних кілометрів проживає 146 млн. чоловік [1]. Більше ніж, в Росії і їм землі вистачає. А от 144 з половиною мільйонам балалаечників на 17 мільйонах квадратних кілометрах тісно як оселедцям у банці, що вони нападають на територію України, де їх пакують у чорні мішки і відправляють назад під рідні берізки та осики.

За океаном нічого подібного ми не побачимо, хоча там представників, скажімо так, не білої раси, понад 30 відсотків. У невіршених проблемах там не шукають крайніх за етнічними ознаками, тому і звалювати ні на кого нічого не треба. Навпаки, в США і Канаді накопичується складність протилежного плану. Горезвісна толерантність призводить до того, що закривають очі на правові порушення чорних та кольорових у тих випадках, коли потрібно застосовувати статті адміністративного, а деколи й кримінального кодексів. Спрацьовує страх обвинувачення у дискримінації.

Зверніть увагу, що ніколи в голлівудських фільмах головний злодій не буває афроамериканцем. У той же час, виходячи з принципів гендерної рівності, на роль Білосніжки у 2022 році взяли мулатку, що стало останньою краплею, яка обурила суспільство і актриса Рейчел Зеглер отримала величезну кількість хейту [2].

Мета імперії полягає в тому, щоб знищити самоідентифікацію, тобто визнання національної приналежності підкорених народів. Головний удар здійснюється при цьому на мову поневоленого етносу. Якщо подібну проблему немає можливості вирішити радикально, через пряму заборону і репресії, то доводиться грати в довгу й підмінити людям рідну мову окупантською.

Візьмемо для прикладу посібник з розвитку мови (російської, звичайно) для учнів 4 класів національних шкіл [3, с. 2]. Так як авторами вказаного видання є Шамсутдінова Санія Сабірівна та Хасанова Заміра Шукурівна, то розраховане воно для юного покоління республік Середньої Азії, хоча методологія є однаковою та незмінною і щодо інших. Головною метою книги є – вдосконалення навичок читання і тому подібне... другою мовою. В оригіналі – «на втором языке». Тобто узбецька, казахська, туркменська є першою мовою, а московитська другою.

Все це відбувається на першому етапі зросійщення народів. Далі непомітно мова О. Пушкіна стає основною мовою підкорених етносів, а потім і єдиним засобом міжнаціонального спілкування. Все це неодмінно буде підкріплено тургенєвським «о великий, могучий, правдивый и свободный русский язык!», що неодмінно треба буде вивчити на пам'ять. А ще: «Я, русский бы выучил только за то, что им разговаривал Ленин».

Одночасно національна мова буде спотворена образливими епітетами – «хуторська», «селюцька», «смішна», «нікому не потрібна», на ній не може розвиватися наука і прогрес. Не хочеш, щоб тебе обзивали бидлом, переходи швидше на «общепонятный».

А ось як впроваджувалися міфи про дружбу народів. У зазначеному вже посібнику читаємо: «Первым Туркмению из космоса увидел Юрий Гагарин. «Туркмения зеленая», – сказал он» [3, с. 2]. Тут важливо пояснити, який сенс вкладало вище радянське керівництво в поняття «дружба народів». Мова зовсім не про приязнь та добрі відносини між молдаванами і таджиками, вірменами та латишами й т. ін. Само по собі це має надзвичайно позитивний момент, але імперії це не потрібно. Об'єднуються підневільні татари, башкири, чуваші, марійці, удмурти та мордвини – і ось вам готове Пугачовське повстання.

Головна суть полягала в тому, що ідеологічно пропагувалася дружба будь-якого, нехай навіть самого нечисленного, народу з «старшим братом». І тільки так: вірмено-російська, узбецько-російська, естоно-російська, чечено-російська, бурято-російська... Отже, зрозуміло. Далі – нганасано-російська, тофаларо-російська, ороцько-російська, енецько-, селькупсько-, кетсько-, юкагірсько-, нівхсько-, ітельменсько-, керексько- та ін. Хоч доводилося чути про ці етноси та народності Сибіру, Поволжя і Півночі? Навряд чи. Але з названих десяти у спеціально створеному словнику труднощів російської мови ми знаходимо лише три назви – нівхі, ороці та юкагіри [4, с. 335, 367, 690].

Запитання до школяра у 1983 році: «Зміг би ти перерахувати хоч половину народів нашої головної (!) республіки?». Звичайно ж, ні. Хоча все це відбувалося в часи існування самого миролюбного, надзвичайно дружнього і безмежно братнього Радянського Союзу. При цьому неодмінно наголошувалося, що у чималій кількості народностей, особливо на далеких околицях царської Росії, продовжував існувати, як і тисячі років тому, родовий лад.

І завдяки «великому жовтню» усі народи, які стояли на різних щаблях розвитку, були об'єднані в єдину сім'ю. Цікаве питання, а яка чисельність цієї сім'ї? Марк Ватагін наводить цифру у понад 80 народів і

народностей, що проживають в Російській Федерації [5, с. 3]. Онлайн-енциклопедія Вікіпедія стверджує, що згідно перепису населення восени 2021 року мешкає понад 190 народів [6]. Але немає значення кого і скільки, мета залишається постійною – у великому плавильному казані всіх іногородців та іновірців перетворити на «руських».

Все повторюється, нічого в імперській методиці не міняється, немало людей пам'ятає, як у 1960-1970-ті роки минулого століття, комуністичні лідери заговорили про нову спільноту, що склалася, – радянський народ. Сьогодні в тренді сингл Шамана «Я, русский» – дешева пропагандистська агітка, яка не просто так виникла і отримала потужну інформаційну підтримку держави агресора, бо тут знову ж таки йде протиставлення всьому світові назло-о-о-о. За добу кліп цієї пісні набрав мільйон переглядів і двадцять п'ять тисяч коментарів. Дописувачі відмічають, як їх від гордості та патріотизму пробирають мурашки й кожен другий пропонує негайно, не відкладаючи ні на хвилину, присвоїти Шаману звання народного артиста Росії [7].

Міф про дружбу – це хитрий план інформаційної війни, направлений на те, щоб намертво прив'язати до себе жертву і ні при яких умовах не дати можливості позбутися нею цієї «братерської любові». От зараз, вже два роки триває російсько-українська війна, і здавалось би, що про всі добрі відносини між двома народами, якщо вони були, можна забути назавжди. Але не все так просто.

І пов'язано це з тими росіянами, які самі себе називають в лапках хорошими. Це та пастка, про яку треба розповідати і в яку, по можливості, не попасти нашому багатостраждальному народові. Справа в тому, що ці, так звані, опозиціонери й ліберали, живучи за межами Росії, критикують кремлівський режим, обурюються масованими обстрілами українських мирних міст і сіл, й маючи тавро іноагентів, неодмінно є нашими союзниками. В усякому разі так вважає більшість українців, видаючи бажане за дійсне.

Реальність є для нас невтішною, бо ці «хороші» росіяни, засуджуючи факти зруйнованих ракетами будинків Києва, Харкова, Дніпра, Одеси й смертей наших цивільних громадян, в тому числі і дітей, при цьому не вважають, що Україна має право на адекватну відповідь. Ось як. Тобто вони дають нам чітко зрозуміти, що українці і росіяни не є рівними. Дивуватися тут нема чому, бо з московитів велич так і доноситься. А разом з цим і неприкрита імперська зверхність до усіх народів. Пригадаймо головну республіку [5, с. 3], нічого не змінюється.

Віра у власну національну винятковість є однією з 14 ознак фашизму, які дослідив і визначив італійський вчений Умберто Еко [8].

Повна аналогія з теорією гітлерівської арійської раси. На одному з форумів у соціальних мережах пропагувався кремлівський наратив, в якому чітко зазначалося, що російська мова та культура, це зброя для завоювання світу. Один із авторів цієї статті дуже добре пам'ятає, що у третьому класі радянської середньої школи самим товстим підручником була «Родная речь». Виявляється нічого не треба забороняти і насаджувати, достатньо українській дитині з дідів-прадівів, методом підміни понять, нав'язати з малечку приналежність до великого російського народу, тим самим забувши назавжди про своє власне національне коріння.

У далекому 1971 році батька автора статті направили як спеціаліста в області поліграфії у Миколаїв і сім'я переїхала на південь України. На той момент половина шкіл у місті вважалися україномовними. Доцент кафедри всесвітньої історії Миколаївського педагогічного інституту ім. В. Г. Белінського Шевельов В. М. якось розповів про одну з таких шкіл, в якій він викладав сім років англійську мову. Половина предметів викладалися російською, а половина – суржик.

Не дивлячись на подібний стан речей влада ліквідувала всі до єдиної українські школи у 1974 році. Зараз вже важко згадати прізвище того професора філолога, що наводив потужні аргументи на захист українства в системі середньої освіти в місті корабелів, але все марно. У відчаї, бачачи всю беспорядність своїх зусиль, вчений навіть запропонував залишити хоча б одну україномовну миколаївську школу, щоб можна було пальцем показувати – тут знаходяться, скажімо так, не вищий сорт. І це не подіяло. Знищити все і назавжди. Сталінське – ліквідувати як клас, не лишаючи навіть спогадів. Середня школа № 22 стала останньою в сумному списку закладів національної освіти для етнічних українців.

Якби мова дійсно не мала ніякого значення, то її б не намагалися знищити безліч разів протягом декількох століть. Це ще раз засвідчує твердження, що стало вже аксіомою – чия мова, того і влада. А раз так, то хто керує, той і встановлює свої культурні, політичні й мовні закони та традиції.

Чи можна категорично стверджувати, що в радянські часи ніякої дружби народів не існувало. Насправді, це не так. Але, в дійсності, якщо і була дружба, то тільки вимушена, примусова, якою прикривали поневолення різних етносів та народів. І всі непорозуміння, складності й непрості питання, що виникали у відносинах, скажімо, наприклад, вірмено-азербайджанськими вирішувалися особистими добрими стосунками, які існували між Генеральним Секретарем ЦК КПРС Брежнєвим

та керівниками закавказьких союзних республік. Коли ж Леоніда Ілліча не стало, то зник і механізм регулювання складних міжнаціональних конфліктів.

В часи Перебудови, особливо починаючи з кінця 80-х років ХХ століття, вирвалося на поверхню невдоволення, яке накопичувалося десятиліттями між піклувальниками усього російського у всіх сферах суспільного життя і тим, що завжди було їх реальним ставленням (це особливо ніколи і не приховувалося) до так званих «національних меншин». Пригадується сплеск величезного обурення, коли наприкінці 90-х років проживаючих в Україні етнічних росіян назвали національною меншиною. Вереску було на весь світ, ефект як від вибуху атомної бомби. Їх не можна так обзивати, якими б кількісними й вкрай об'єктивними причинами це не було викликано. Світу ніколи не осмислити, в які химерні прояви може вилитися російська манія самоствердження, викликана хронічним комплексом власної неспроможності.

Проголошений М. С. Горбачовим політичний курс, що увійшов в історію як гласність був спрямований на підвищення відкритості у відносинах між владою та суспільством. У дійсності ж, він зіграв роль джина, який вилетів з лампи і всю незліченну кількість національних проблем виніс на поверхню. Замість того, щоб спасти Радянський Союз, що розпадається, гласність його остаточно добила.

Прикладом вище зазначеного можуть служити події, які відбувалися під час третьої сесії Верховної Ради СРСР, що почала свою роботу у Москві 14 лютого 1990 року. Здавалось би, що тут такого, але різниця велика. До цього робота сесій була чимось звичайним і нудним, не вартим скільки-небудь пильної уваги. В кінці 1980-х – на початку 1990 років відбулося декілька кривавих міжнаціональних конфліктів, які сколихнули радянське суспільство і це знайшло своє відображення у всіх сферах життя.

Ніколи ще Верховна Рада СРСР не працювала у таких складних та драматичних обставинах. Якби існував прилад, здатний фіксувати рівень соціальної напруги, його б зашкалило. З самої високої державної трибуни звучали висловлювання, які ніяк не назвеш парламентськими. Раніше подібне було неймовірним. Між президією і залом блискав грозивий розряд. Більше того, листівки народжені мітинговою стихією почали проникати і за кремлівські стіни.

«Страшно жити з думкою, що пролунає новий вибух. Трагічні події в Баку 20 січня 1990 року, а іскри від палаючої головні летять у Середню Азію» – таке занепокоєння висловив депутат з Казахстану відомий письменник Олжас Сулейменов [9, с. 12]. На жаль, кожен день підкидав все нові факти, які не об'єднували народи Радянського Союзу.

Хотілось би звернути увагу на один дуже важливий момент. Особи з імперським мисленням вважають, що вирішивши якусь гарячу соціально-економічну проблему, тим самим розв'яжеш і національне питання. Велика помилка і усі наступні події підтвердили це повною мірою.

Як приклад, на третій сесії було поставлено питання щодо ситуації у місті Джезказгані. Екологічна ситуація жахлива, неможливо дихати, люди хворіють силікозом. Це професійне захворювання внаслідок якого відбувається постійне рубцювання легень, викликане вдиханням пилу двоокису кремнію. І масло є ліками, а видають його по талонам 6 грамів на день. При цьому місцевий металургійний комбінат виробляє 10 тисяч тонн надпланової міді, якою за законом може розпоряджатися колектив і хотів би продати цей надлишок західним фірмам, а на виручені кошти побудувати маслозавод.

Але експортно-імпорتنі операції республікам, крім прибалтійських, заборонені. Подібна нерівність у даному питанні пізніше буде названа «інформаційним вірусом» заздрості і однією з причин розвалу радянської держави. Конкретно це знайде своє відображення у таких наративах як «Досить працювати на Москву» і потрібно припинити годувати вузькооких братів з республік Середньої Азії [10, с. 39].

В ситуації все більшого накопичення проблем, що неминуче переростали у кризу всієї системи, пропонувалося запровадити, хоча і не в повній мірі, процеси децентралізації, демонополізації та прийняти низку необхідних законів, які б надавали республікам більше самостійності. Але після кривавих подій у Тбілісі, Баку, Нагірному Карабасі й інших гарячих точках момент був вже втрачений.

Кремлівські чиновники вважали, що раз іншого виходу немає і треба чимось поступатися, то доведеться дати національним суб'єктам трохи самостійності для того, щоб останні змогли хоча б нагодувати себе. Джезказгану масло, Абакану хліб і коли люди стануть ситі, то вони неодмінно будуть добрішими. Отже, якщо закрити економічні проблеми, то це стане вирішенням і національного питання. Дуже хотілося вірити московським колонізаторам, щоб саме так і буде.

Литовці розпускають свою суспільно-політичну організацію Саюдіс і не будуть вимагати поновлення незалежності Литовської Республіки. Раз масло є в достатній кількості, то нехай і мова в Казахстані буде одна – російська. А українці по-братньому, нарешті, самі зрозуміють, що наука і прогрес ну ніяк неможливі на українській мові і відмовляться від подібної дурості. Головне ж що? Щоб був спокій, тиша і мир. Для чого потрібні ці суперечки навколо мови, культури, історії, віри, традицій і

чий борщ. Імперці, які ніколи не відчували на собі подібних незручностей, не здатні не те, що вирішити, а хоча б зрозуміти суть проблеми.

На початку 1990-х років процес розпаду Радянського Союзу невблаганно прямував до свого логічного завершення. Єдиний спосіб запобігти цьому, який знала влада, це тільки силовими методами з застосуванням зброї, але результат завжди був протилежний. Якщо проливалася кров – вороття назад вже не було. Бачачи спотворені люттям обличчя на телеекранах, спалені автобуси, танки на міських вулицях, інтелігенція задавалася питанням, що ж сталося з дружбою народів, якою ми так пишалися. Схоже, вона залишилася тільки у назві популярного журналу.

Альманах «Дружба народів» був заснований у 1939 році для популяризації творів письменників союзних республік у перекладі російською мовою. У 1989 році мав тираж більше 1135000 екземплярів. Для порівняння у 2017 році всього 1200 примірників [11]. За понад півстоліття в цьому журналі публікувалася велика кількість авторів, як всесвітньо відомих, так і малознаних. Цікаво було б дослідити і з'ясувати скільки українських поетів та письменників мали честь бути надрукованими на сторінках «Дружби народів». Дати вибірку за національною ознакою у відсотковому відношенні за всі роки, бо в переліку у Вікіпедії з 28 прізвищ українців не простежується.

І це не дивлячись на пафосні епітети, що прикладають до історії українсько-російських відносин московські політики – «глибоке усвідомлення нерозривної єдності», «тісне переплетіння історичних доль», «спільне минуле». Вони є нічим іншим, як відвертою ідеологічною маніпуляцією, покликаною підкріпити нібито «історичними аргументами» наміри Кремля будь-що втримати Україну на своїй орбіті [12, с. 9].

25 листопада 2016 року в Москві підвели результат дитячого конкурсу з географії. Чомусь своєю присутністю Путін порадував лише цей конкурс, хоча їх велика кількість: футбол, теніс, фігурне катання, математика, фізика, бальні танці, шахи, плавання... Володар ордеру на арешт від Гааги обійняв переможця дев'ятирічного Мирослава і задав головне питання: де закінчується кордон Росії?

Хлопчик відповів, що в районі Берингової протоки, за якою лежить територія США. Путін його виправив: «Кордон Росії ніде не закінчується» [13]. Вся присутня аудиторія відгукнулася радісним сміхом та підтвердженням. Присутніх лестила гордість за свою улюблену балалайню, яка не визнає жодних кордонів у світі. Все буде нашим!

При бажанні цю заяву можна було б сприйняти як жарт, але ми вже маємо дуже слушне застереження. Думалося, що ця фраза належить Голді Меір. Виявилось, це не так, важлива сама суть сказаного. Запам'ятайте назавжди, якщо хто-небудь де-небудь обіцяє вас вбити – повірте їм. Не міркуйте, як ми тоді, перед холокостом, що це в них політика така, а самі вони хороші й милі люди і що вони це просто так говорять. Коли вони перейдуть від слів до справи, стане пізно. Вірте тим, хто обіцяє вас вбити. І, якщо у вас є сили, беріть в руки зброю і вбийте їх першими. Тільки не міркуйте про те, що говорять погане, а думають гарне [14]. Отже, з повною відповідальністю і серйозністю чітко усвідомлюємо, що кремлівський диктатор не жартував.

Більше того, він має повну підтримку підлеглого населення, яке сприймає путінські закидони з почуттям глибокого задоволення. Шалений багатомільйонний натовп найбільшої країни у світі не потребує нічого, крім світового домінування. Чому так відбувається, які причини особливостей Росії з точки зору історії? Як зрозуміти глибинні мотивації московитів?

Олександр Палій зазначає, що досліджувати необхідно з давніх-давен, коли ще була епоха кам'яної доби. Так от, на території Центральної Росії – в осередку формування російського етносу – кам'яна доба закінчилася на кілька тисяч років пізніше, ніж у більшості країн Європи. Між тим, первісне суспільство – це спільнота, де панує граничний колективізм і де людина не здатна індивідуально видобувати засоби існування. Люди в таких спільнотах гостро конкурують за вкрай обмежені ресурси, а розподіл набутку племені розвиває такі якості, як хитрість і винахідливість.

Моральні зміни людської природи – найскладніші, бо мають найбільшу інерцію еволюції й можуть навіть обернутися й рухатися у зворотному напрямі. Тому швидкий перехід від архаїчного суспільства призводить до того, що риси, властиві первісним спільнотам, не встигають еволюціонувати слідом за матеріальною культурою і формуванням нових соціальних структур. У результаті на нові щаблі розвитку виноситься первісна ідеологія домінування вождя, який має бути найсильнішим, найспритнішим, найхитрішим, і авторитет якого має бути непохитним, беззаперечним і тотальним [15, с. 391-392]. Саме це ми спостерігаємо останню чверть століття, хоча по суті подібне було з самих початків Московщини.

З крахом тоталітарного радянського режиму на свободу вирвалися ті національні комплекси, які були придавлені ідеологічною плитою «дружби народів». Справа в тому, що росіяни та їхні так звані «молодші

брати» жили у різних психологічних вимірах. У підручниках з історії СРСР скоромовкою в декілька рядків викладалася історія національних республік.

Більше того, на відміну від росіян естонці, таджики та вірмені не сприймали простір величезної імперії як такий, що належить їхньому народові, тобто як «споконвіку естонські, таджицькі чи вірменські». Вперше побувавши у Москві влітку 1984 року у автора статті було таке невиразне відчуття, що столиця ця не є рідною, а що тут українського, як би це яскраво висловити – немає до чого прикипіти серцем.

Звідси і різниця в пострадянських відчуттях, коли розпад Радянського Союзу не сприймається молдаванами і грузинами з жалем щодо втрати тундри та запаху тайги, у той час як багато росіян і через 32 роки не можуть пережити втрати «споконвіку російських земель», якими були колишні національні радянські республіки.

Звично пишаючись своєю роллю «братів старших», росіяни не могли не розуміти, що у цій якості саме вони несуть головну відповідальність за абсурд радянського буття, який кінець кінцем і доконав «першу у світі соціалістичну державу». Але ж пихатість і зарозумілість не дали їм це визнати. Як наслідок цапами відбувайлами в їх очах ставали хто? Вірно – «брати молодші», які розвалили велику країну, тому що національні лідери – Леонід Кравчук, Мирча Снегур, Вітаутас Ландсбергіс та інші захотіли килимових доріжок з почесними вартами в іноземних аеропортах.

Висновки. Сьогодні ми знаємо словосполучення титульна нація, у радянській період існував термін – представники державотворчого народу. Так от, цих істот, що складають більшість населення країни-агресора вже ніщо не стримує у їхній стихійній ворожості до «невдячних зрадників».

Ще у 2009 році Путін зізнався у тому, що в його очах Україна та українці є геополітичним і етнічним нонсенсом [16]. Виникає питання: «А в радянські часи він що, теж так вважав?» Безсумнівно, інакше і бути не могло. Як кажуть, з такими «друзями» і ворогів не треба.

Література:

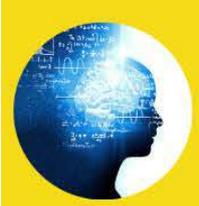
1. Остров Ява, Индонезия. Retrieved from: <https://www.orangesmile.com/extreme/ru/extreme-settlements/java.htm>
2. Simple, J.«Люди разозлились»: Рэйчел Зеглер ответила на критику своего кастинга в «Белоснежку». 1 февраля, 2022. Retrieved from: https://www.playground.ru/misc/news/lyudi_razozlilis_rejchel_zegler_otvetila_na_kritiku_svoego_kastinga_v_belosnezhku-1175633
3. Шамсутдинова С. С., Хасанова З. Ш. Учимся говорить по-русски. Л.: Просвещение. Ленингр. отд-ние, 1991. 127 с.

4. Словарь трудностей русского языка. М.: Русский язык, 1985.704 с.
5. Сказки России / Вступ. ст., перекл., сост. и прим. М. Ватагина. Л.: Детская литература, 1983.319 с.
6. Национальный состав России. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
7. «Я - русский SHAMAN!». Retrieved from: <https://gleb-klinov.livejournal.com/436061.html>
8. Віхров М. Слідами Умберто Еко. 14 ознак російського фашизму // *Український тиждень*.2022.20 травня.
9. Бернаскони Е., Джалагония В., Максимов Ю. Твердая рука – это закон // *Эхо планеты*. 1990. № 9. Февраль/март.С. 12-13.
10. Распад СССР: Документы и факты (1986-1992 гг.): в 2 т. Т. II: Архивные документы и материалы / под общ. ред. С.М. Шахрая. М.: Кучково поле, 2016.824 с.
11. Дружба народов. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
12. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. «Братня навала». Війни Росії проти України ХІІ-ХХІ ст.К.: 2016.247 с.
13. Замахина Т. Путин: граница России нигде не заканчивается. // *Российская Газета*. RG.RU. Retrieved from: <https://rg.ru/2016/11/24/putin-granica-rossii-nigde-ne-zakanchivaetsia.html>
14. Збагнути Росію. Свідчення очевидців: від Геродота до Кюстїна. Упор. О. Палій. К.: А-БА-БАГА-ЛА-МА-ГА, 2022.400 с.
15. Туманов Б. Посконная этнография. Retrieved from: https://www.gazeta.ru/comments/2009/12/03_a_3293956

References:

1. Ostrov Yava, Indoneziya [Java Island, Indonesia]. Retrieved from: <https://www.orangesmile.com/extreme/ru/extreme-settlements/java.htm>. [in Russia].
2. Simple, J. (2022). «Lyudi razozlilis»: Rejchel Zegler otvetila na kritiku svoego kastinga v «Belosnezhku» [“People are angry”: Rachel Zegler responded to criticism of her casting in “Snow White”]. 1 fevralya. Retrieved from: https://www.playground.ru/misc/news/lyudi_razozlilis_rejchel_zegler_otvetila_na_kritiku_svoego_kastinga_v_belosnezhku-1175633. [in Russia].
3. Shamsutdinova S. S., & Hasanova Z. Sh. (1991). Uchimsya govorit po-russki [Learning to speak Russian]. L.: Prosveshenie. Leningr. otd-nie. 127 s. [in Russia].
4. Slovar trudnostej russkogo yazyka [Dictionary of difficulties of the Russian language]. M.: Russkij yazyk, 1985. 704 s. [in Russia].
5. Skazki Rossii [Fairy tales of Russia] / Vstup. st., peresk., sost. i prim. M. Vatagina. L.: Detskaya literatura, 1983. 319 s. [in Russia].
6. Nacionalnyj sostav Rossii [National composition of Russia]. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. [in Russia].
7. «Ya - russkij SHAMAN!» [“I am a Russian SHAMAN!”]. Retrieved from: <https://gleb-klinov.livejournal.com/436061.html>. [in Russia].
8. Vikhrov M. (2022). Slidamy Umberto Eko. 14 oznak rosiiskoho fashyzmu [With traces of Umberto Eco. 14th sign of Russian fascism] // *Ukrainskyi tyzhden*. 20 travnia. [in Ukrainian].
9. Bernaskoni E., & Dzhahalagoniya V., & Maksimov Yu. (1990). Tverdaya ruka – eto zakon [A steady hand is the law] // *Eho планеты*. № 9. Fevral/mart. S. 12-13. [in Russia].
10. Raspad SSSR: Dokumenty i fakty (1986-1992 gg.): v 2 t. T. II: Arhivnye dokumenty i materialy [The collapse of the USSR: Documents and facts (1986-1992): in 2 volumes. Vol. II: Archival documents and materials] / pod obsh. red. S. M. Shahraya. M.: Kuchkovo pole, 2016. 824 s. [in Russia].

11. Druzhba narodov [Friendship of Peoples]. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. [in Russia].

12. Brekhunenko V., & Kovalchuk V., & Kovalchuk M., & Korniienko V. (2016). «Bratnia navala». Viiny Rosii proty Ukrainy KhII-KhKhI st. ["Brothers piled up." The war of Russia against Ukraine in the 12th-21st centuries]. K., 247 c. [in Ukrainian].

13. Zamahina T. Putin: granica Rossii nigde ne zakanchivaetsya [Putin: Russia's border does not end anywhere] // *Rossijskaya Gazeta. RG.RU*. Retrieved from: <https://rg.ru/2016/11/24/putin-granica-rossii-nigde-ne-zakanchivaetsia.html>. [in Russia].

14. Zbahnuty Rosiiu. (2022). Svidchennia ochevydtsiv: vid Herodota do Kiustina [Save Russia. Eyewitness accounts: from Herodotus to Custine]. Upor. O. Palii. K.: A-BA-BAHA-LA-MA-HA. 400 s. [in Ukrainian].

15. Tumanov B. Poskonnaya etnografiya [Poskonny ethnography]. Retrieved from: https://www.gazeta.ru/comments/2009/12/03_a_3293956. [in Russia].